

מצות "תשביתו" מהתורה ומדרבנן (פרקים א-ג)

<p>נאמר בתורה: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם" (שמות יב, טו), מדלא כתיב תבערו, בא ללמד שמהתורה ניתן להשבית על ידי ביעור או אפילו על ידי ביטול בלב בלבד (עיקר תוי"ט פ"א ס"ק א-ב).</p>	<p>אופן קיומה</p>		<p>המצוה מהתורה</p>
<p>יש להשבית את החמץ עד חצות של יום י"ד בניסן. לאחר מכן עובר בכל רגע ורגע על ביטול מצות עשה (שו"ע ס"י תמג, במ"ב סוף ס"ק א). אחר חצות, החמץ אסור בהנאה ואי אפשר עוד להשביתו בלב. לפיכך יש לבערו בפועל מהעולם. (רמב"ם פ"ג מהל' חמץ ומצה הל' ז-ח).</p>	<p>זמנה</p>		
<p>חכמים החמירו שאין להסתפק בביטול בלבד - שמא ימצא גלוסקא יפה ויחזור בו מביטולו. גם אין להסתפק בבדיקה וביעור - שמא ימצא חמץ בפסח וישהנו מעט, ויעבור על איסור בל יראה ובל ימצא (דמדלא בטלו - עדיין החמץ שלו). לפיכך יש לקיים המצוה, בביטול בלב ובבדיקה וביעור. (עיין עוד עיקר מפרשים פ"א, א).</p>	<p>תקנת חכמים וטעמה</p>		
<p>יש לבדוק חמץ בליל י"ד בניסן, דאז העם מצויין בבתים, גם אור הנר יפה יותר לבדיקה בלילה (פ"א, א וברע"ב). הלכה כחכמים, שאם לא בדק בליל י"ד - יבדוק ביום י"ד ואפילו אחר חצות, לא בדק ביום י"ד - יבדוק בחג, ואפילו אחר החג - משום איסור חמץ שעבר עליו הפסח (פ"א, ב).</p>	<p>זמן הבדיקה</p>	<p>בדיקת חמץ</p>	<p>המצוה מדרבנן</p>
<p>צריך לבדוק היטב, בחורים ובסדקים, ורק במקומות שמכניסים בהם חמץ במשך השנה. מרתף שמכניסין בו חמץ - הלכה כב"ה שיבדוק רק שורה חיצונית ושתחתיה (פ"א, א). מקום שנבדק - אין לחשוש שמא חולדה גררה לשם חמץ, ואין צורך לבדוקו שנית (פ"א, ב).</p>	<p>מקום הבדיקה</p>		

מתחילתן, נקט אינה מועדת ולא תנא הבהמה תמה: (לג) לישוך. נשיכה. כיון דאין הנאה להזיקה כשן, הוי תולדה דקרון. רביצה ובעיטה, כיון דאין הזיקו מצוי כרגל, הוו תולדה דקרון. גמרא: (לד) דעל ידי העדאה דעדים אתי בהו חיוב נזק שלם. הלכך

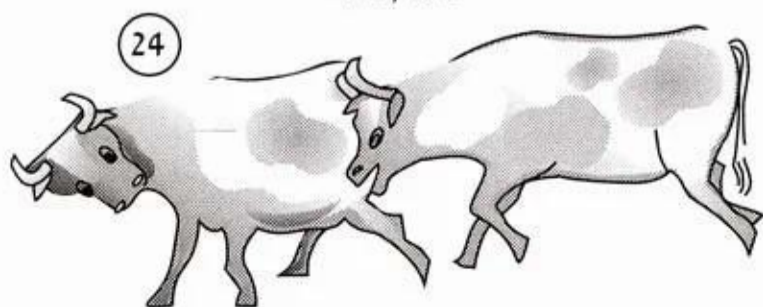
חדא מילתא הוא. רש"י: (לה) כלומר הך בבא דמתניתין. אבל רישא על כרחך רבנן היא. דהשן מועדת וכו' על כרחך בחצר הניזק, דבעינן וביער בשדה אחר, ותנן הבהמה אינה מועדת וכו'. אלמא קרון בחצר הניזק חצי נזק משלם. והכי קאמר בגמרא רישא רבנן וסיפא רבי טרפון. ועיין תוספות יום טוב: (לו) והאדם. הרי חמישה. ובבעלי חיים קמיירי, להכי לא חשיב בור ואש. רש"י: (לז) הזאב. חסורי מיחסרא והכי קתני, ויש מועדים אחרים כיוצא באלו הזאב וכו'. גמרא: (לח) מועדין. אפילו בנשיכה ובכל נזקין. רש"י: (לט) תרבות. שגידלן

כרבי

24 לְשׁוֹךְ (לג) וְלֹא לְרֹבֵץ 25 וְלֹא לְבִעֵט 26. הַשֵּׁן מוֹעֵדֶת לְאֹכַל אֶת הָרְאוּי לָהּ, הָרֶגֶל מוֹעֵדֶת לְשִׁבּוֹר בְּדֶרֶךְ הַלּוֹכָה, וְשׁוֹר הַמוֹעֵד, וְשׁוֹר הַמִּזִּיק בְּרִשׁוֹת הַנֶּזֶק, וְהָאָדָם (לו) הַזָּאֵב (לז) וְהָאֲרִי וְהַדָּב וְהַנֶּמֶר וְהַבְּרָדִלִים וְהַנְּחָשׁ, הָרִי אֵלּוּ מוֹעֵדִין (לח) רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, בְּזִמְנֵי שֶׁהֵן בְּנֵי תְּרֻבוֹת (לט), אֵינָן מוֹעֵדִין.

לישוך
פ"א, מ"ד

עיקר מפרשים

ד "נשיכה, רביצה ובעיטה".

תולדות קרון הן, דכוונתן להזיק" (תפא"י ס"ק מא, ועיין עתוי"ט ס"ק לג). "האדם". בעתוי"ט (ס"ק לו) מבואר: "בבעלי חיים קמיירי, להכי לא חשיב בור ואש". אמנם התפא"י (ס"ק מה) פירש:

"האדם: שחפר בור או הדליק אש או הזיק בידיים". לפירושו, בור ואש בכלל אדם.

ליה דבכהאי גוונא כולי עלמא סבירא להו דקונין זה את זה. ומה שכתב הר"ב הואיל ולא שקל וכו', כן כתב הר"מ. וקשה דהא אפשר דאף על פי כן דעתו על הצורה, ובגמרא אמרו משום דלא שכיח וכו'. ולי נראה שלושון הר"ב מסורס שמה שכתב וכל וכו' עד בחליפין, צריך להיות אחר ולא מנה. ועיין תוספות יום טוב: (נו) בכסף. בגמרא יליף ליה: (נז) וחזקה לאו דוקא

אם לקח אדם מטבע בלא משקל ובלא מנין, ואמר אלו חליפי שדה פלונית, או עבד פלוני, או חפץ פלוני, כיון שמשך זה, נתחייב האחר בחליפיו, דהא גלי דעתיה דלאו אצורתא קפיד הואיל

**בְּשׂוֹר, כִּיּוֹן שְׂזָכָה זֶה, נִתְחַיֵּב זֶה
בְּחֻלִּיפָיו¹⁸. וְרִשּׁוֹת הַגְּבוּהָ,
בְּכֶסֶף¹⁹. וְרִשּׁוֹת הַהֲדִיוֹט,**

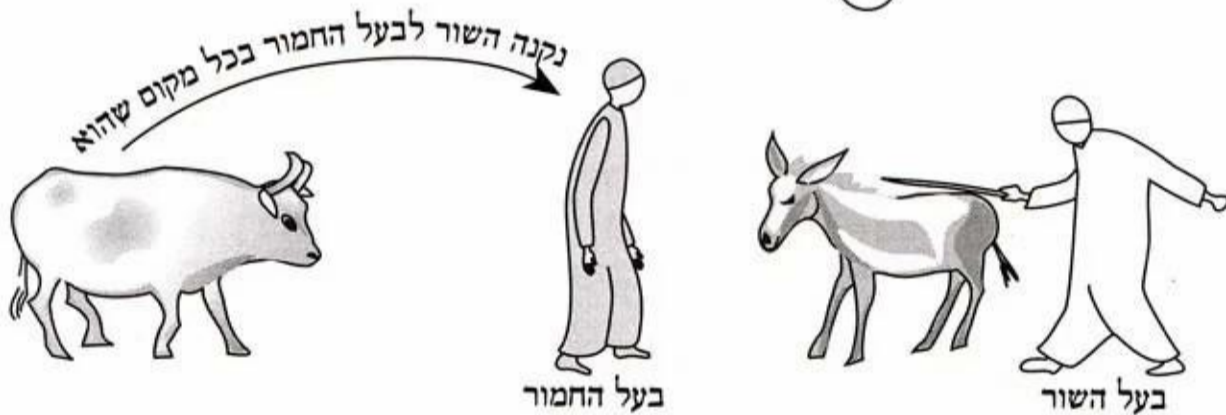
ולא שָׁקַל ולא מנה. ואין שום דרך שיועיל בקניית המטבע היכא דליתיה בעיניה, אלא להקנותו אגב קרקע:

רִשּׁוֹת הַגְּבוּהָ בְּכֶסֶף. גזבר שנתן מעות בבהמה לצורך הקדש, אפילו היא בסוף העולם, קנה. ובהדיוט לא קנה אלא בחזקה, כלומר עד שימשוך^(ז). ואם נתן ההדיוט דמים על החפץ, כל זמן שלא משך החפץ לא קנה, ומחזיר המוכר את הדמים אם חוזר בו ממכירת החפץ, וצריך לקבל

כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו

פ"א, מ"ו

18

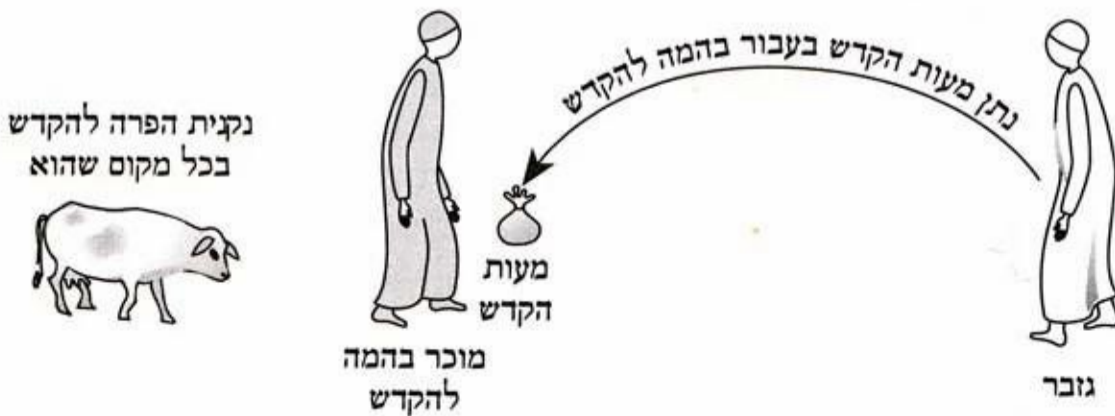

משך בעל השור את החמור, כיון שזכה בעל השור בחמור, מיד נתחייב את השור לבעל החמור, וקנה בעל החמור את השור בכל מקום שהוא

רשות הגבוה בכסף

פ"א, מ"ו

19

עיקר מפרשים

הלוקח אותו הקרקע או אותן המטלטלין אע"פ שעדיין לא משכן ולא נתן הדמים, ואחד מהם אין יכול לחזור בו. אין קונין אלא בכלים של לוקח... ואע"פ שהקנה לו הכלי על מנת להחזירו, נקנה המקח וזכה בו הלוקח.

גזבר קונה להקדש, במעות בלבד (אבל ההדיוט אינו קונה במעות, אלא במשיכה)

תאנה המורכבת בערמון: וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה. תמרים שאינם מתבשלין באילן ותולשין אותן ומניחים אותם זה על זה עד שיתבשלו. ויש אומרים נובלות תמרה תמרים שהפילתן הרוח קודם בשולן: גִּפְנִים. ענבים שמניחים אותן בגפן בסוף הבציר ובקושי מתבשלים: הַנְּצֵפָה. צלף שקורין קאופר"י

לאכלו בטומאה או שלא לאכלו חוץ לירושלים³: הַשִּׁיתִין. תאנים מדבריות: וְהָרִימִין. פירש הערוך פולצרא"קי בלע"ז: וְעֶזְרָדִין. בערבי זערו"ד ובלע"ז סורבי"ש: וּבְנוֹת שוּחַ. תאנים לבנות המתגדלות משלוש שנים לשלוש שנים, ומתגדלים ביערים: וּבְנוֹת שֶׁקְמָה. הַתְּמָרָה⁴⁻⁵, וְהַגִּפְנִין⁶, וְהַנְּצֵפָה.

סדר הפרשת תרו"מ בדמאי פ"א, מ"א (ברע"ב)

3

נובלות התמרה

פ"א, מ"א (לפי פירוש א' ברע"ב)

4

תמרים שלא בשלו ונקטפו מן העץ על מנת שיתבשלו בשמש

נובלות התמרה

פ"א, מ"א (לפי פירוש ב' ברע"ב)

5

תמרים שהפילתן הרוח קודם בירושלם

גופנין

פ"א, מ"א

6

ענבים שמניחים אותן בגפן בסוף הבציר ובקושי מתבשלים

עיקר מפרשים

ממעשר, משום ספק ספיקא (רע"ב ובפירוש המשניות לרמב"ם). והרמב"ם בהלכותיו (פי"ג מהל' מעשר ה"א) ביאר הטעם: "שחזקתן מן ההפקר", והוסיף וכתב: "אפילו אמר לו עם הארץ אינם מעושרין, הרי אלו פטורין מן המעשרות

עד שיודע לו שהן מן השמור" (תוס' רעק"א ס"ק א). העיקר תוי"ט (ס"ק ב) הביא מחלוקת לגבי תרומת מעשר של דמאי, שלהר"ש ימכרנה לכהן ולרמב"ם יתננה לו. והנה

סברת הר"ש פשוטה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. וסברת הרמב"ם מבוארת בהקדמת התפא"י לפרקיננו: "חיישינן אדמשהי לה למכרה, אתא לידי תקלה" (רש"י), ועוד "מדהיא רק חלק קטן מהתבואה, לא חששו כל כך לפסידא" (תוס'). "ונובלות התמרה". כתב התוי"ט: "מה שכתב

כתב הרמב"ם: וסידר אחר פאה דמאי, בשביל שיש בו לעניים זכות כמו שיש להם בפאה, וכן אמרו מאכילין את העניים דמאי.

פרק א הקלין שבדמאי. שהקלו חכמים על הפירות הללו הנזכרים במתניתין שלא לעשרן דמאי, לפי שחזקתן באים מן ההפקר משום דלא חשיבי, ואית בהו תרי ספיקי ספק באים מן ההפקר ופטורים מן המעשר, ואפילו אם תמצא לומר שבאים מן השמור וחייבים במעשר,

פרק א (ה) מסקנא דלכולי עלמא רוב עמי הארץ מעשרין הן, הלכך לא גזרו להפריש משום שאין במעשר חיוב מיתה, אלא בלאו, ואפילו הכי חשו למיעוט הכא, דשכיחי טובא והיו הרבה נכשלים. תוספות. ודמאי דא מאי: (3) ולא פירש מה יעשה בה אם יתננה לכהן או ימכרנה לו. ודעת הרמב"ם דנותנן לכהן, והר"ש כתב או מוכר לו היתר לפי חשבון

מַסְכַּת דְּמַאי

פֶּרֶק א א הַקְּלִין שְׁבַדְמַאי,

חיטה אחת פוטרת כל הכרי
פ"א, מ"א (ברע"ב)

שמא נתעשרו! ודמאי הם התבואה והפירות הנלקחים מעמי הארץ שהם חשודים על המעשרות. והחבר הלוקח פירות מעמי הארץ צריך להפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני בלבד אם היא שנת מעשר שני^(ה), אבל תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ עליה לפי שהיא במיתה, ואין לה שיעור, שְׁחֻטָּה אחת פוטרת כל הכרי² והכל

סדר הפרשת תרו"מ

פ"א, מ"א

עיקר מפרשים

א א "דמאי" פירש הרע"ב שמפרישין מדמאי תרומת מעשר ומעשר שני אבל לא מעשר ראשון ומעשר עני וכו', עיין שם. ה"משנה ראשונה" הוסיף ביאור: "תרומת מעשר ומעשר שני איכא איסור באכילתן לישראל: תרומת מעשר משום זרות, ומעשר שני משום טומאה או משום חוץ לירושלים, וכיון שאסור לאוכלן צריך להפרישן... אבל מעשר ראשון

מחבירו עליו הראיה. אבל בתרומת מעשר ליכא למימר הכי, שהאוכל טבל שלא הורמו ממנו מתנות כהונה חייב מיתה ומשום איסורא מפרישינן לה לתרומת מעשר⁽³⁾, ומעשר שני נמי כדי שלא לאכלו

נזהרים בה. ומעשר ראשון ומעשר עני אין צריך להוציא מן הדמאי אף על פי שעמי הארץ חשודים עליהם, לפי שיכול בעל הפירות לומר ללוי או לעני הבאים ליטול המעשרות הבא ראיה שאין פירות הללו מעושרים וטול, דקיימא לן בכל דוכתא המוציא

ומעשר עני מותרין לזרים, אין צריך להפריש, אלא קורא להם שם ואומר: הרי הוא בצפוני או בדרומו - כדי להפקיע איסור טבל. ואחר כך מותר לאכול הכל". "הקלין שבדמאי". הטעם שפטורים